Проф. др Нада Торлак*
Факултет за културу и медије
Универзитет „Дон Незбит“
Београд

СЛИКА МАЛОЛЕТНИКА У МЕДИЈИМА – ДЕЦА КАО ЖРТВЕ И ПОСМАТРАЧИ НАСИЉА

Сажетак: Тема овог рада је репрезентација деце у медијима и утицај средстава масовних комуникација на понашање малолетника. Ова актуелна тема добија на важности и чињеницом да је малолетничка деликвенција у нашој земљи у порасту. Свакако да су на њу њужну чињеницу утицали економска криза, све веће сиромаштво, транзиција у друштво и држави, али главни узроци се морају тражити у породици. У борби за економску егзистенцију, родитељи немају времена да воде рачуна о својој деци, иако да васпитање, као једну од својих основних функција, преузимају медијима, који ојачавају егзистенцијалног оштећанка и траже за сензацијама, односно шире нуде неадекватни модел васпитања и искривљену слику о моралним вредностима. Неадекватном селекцијом, деца су најчешће посматрачи насиља у медијима или су о њима више тек кад постану жртве насиља.

Кључне речи: ДЕЦА, МЕДИЈИ, ЖРТВЕ, НАСИЉЕ, ПОСМАТРАЧИ.

* Контакт: ntorlak@naisbitt.edu.rs

Увод

Новинарство је крајем 20. и почетком 21. века у Србији претрпело дубоке трансформације. Године санкција, рецесије, ратова, сецесионизма, довеле су до низа промена у земљи, како географских, тако и политичких, економских и моралних. Како је новинарство огледало сваког друштва, па и нашег, промене су се дешавале и у њему, како у позитивном, тако и у негативном смислу. То је свакако морало и да се одрази и на писање о деци.

Медији често „одмажу” родитељима преузимајући на себе њихову улогу, али су често лош сурогат. Трка за сензационализмом и профитом, понекад подразумева злоупотребу деце, промоцију насиља чиме се код читалаца, посебно младих, подстиче агресивност.

То што је већ видљиво на први поглед кад листамо домаћу штампу, поткрепиће и узорак анализе садржаја у којима се спомињу деца. Анализа прикупљених података показала је да је видљивост деце у медијима Србије, мерена учесталашћу јављања тема везаних за децу на насловним страницама и дужином текстова који их се тичу, у поређењу са процентом њиховог стварног присуства у популацији – изразито слаба. Све ово још више забрињава кад се упореди са проценама Савезног завода за статистику од 31. 12. 2000. - проценат деце од 0 до 18 година, 2000. године, у популацији Србије, без Косова и Метохије, износио је 23%. По истом извору, од 2005. до 2015. године удео становништва млађег од 15 година у укупном становништву кретао се следећом динамиком: проценат младих (0–14) пао је на 15,8% у 2005. години, да би тај проценат износио 14,4% у 2015.

Видљивост деце у штампаним медијима, мерена процентом наслова везаних за децу на насловним страницама дневних новина, по последњем истраживању београдског Центра за права детета из 2001. године износи свега 3%, с тим да текстова о деци који започињу на насловној страни има само 1%. Кад се има у виду да је проценат деце у популацији тада био процењен на 23%, ово је изузетно мало, нарочито у поређењу са иностраним налазима, где је текстова о деци на насловним страницама 11% (Канкл и Смит, 1999: 86), у поређењу са 26% деце у популацији - што аутори такође процењују као веома мало. А видљивост је према Гербнеру (Гербнер, 1999: 78) мерило значаја који се у једном друштву придаје датој групи. Тиме је све речено о малом значају који се придаје деци у Србији. Данас је та диспропорција слична, без обзира што је, на жалост, удео деце у општој популацији знатно мања.

Током једне године, тачније 2014. године у *Полицији* објављено 339 текстова који се баве децом, у *Блицу* је објављен 341 текст, док их је у Ку-

риру било 174. Упадљиво је да у *Куриру* има готово двоструко мање текстова о деци у односу на остале листове. Како је реч о таблоидној новини, та чињеница и не чуди ако се зна да су таблоиди већ по својој дефиницији наклонени сензационализму, односно углавном темама које ће шокирати јавност, текстовима који садрже, а понекад свесно или несвесно промовишу насиље, а кад конкретно говоре о деци, доминирају теме које децу приказују као насилнике или жртве насиља (Аткинсон, 2003).

А сензационализам је, другим речима, циљано испровоцирана реакција јавности, објављивање непотпуних или непроверених али интригантних информација, често придавањем веће важности догађајима и личностима од оних које реално имају (Аткинсон, 2003: 317). Рекло би се, сензационализам почиње битком за тираж. Сензационализам није „изум“ са нашег простора, али је код нас тај феномен добио на значају са проблемима који прате транзицију, односно прелазак капитала у приватну својину. Правила рада диктирају нови власници, који су у сензационализму видели најбржи и најефикаснији начин стицања материјалне користи (Миливојевић, 2004).

Таблоиди се међу новинама препознају подједнако и по ономе *шта* и по ономе *како* пишу. Од озбиљне штампе разликују се већ избором тема које су обично из света забаве, шоу бизниса, естраде, бизарних животних прича или црне хронике (Encyclopedia of International Media and Communication, 1990: 329). Због тога им теме о деци нису ни занимљиве ни профитабилне, осим ако нису бизарне. Начин на који пишу их такође издваја – то је сензационално и поједностављено комбиновање спекулација и нагађања више него чињеница.

1. Анализа дневне штампе у Србији

Истраживање, односно тема, коју обрађује овај рад спроведено је у 2014. године, након готово две и по деценије од постојања Конвенције Уједињених нација о правима детета (1988). С обзиром на то да је Србија потписница ове Конвенције (односно тада Савезна Република Југославија, била је међу првим земљама света потписницама), приступила је ратификацији 1991. године.

Категорије анализе одређене су на основу формалних и садржинских критеријума. Централна категорија је појам детета под којим се у теорији и нашем законодавству сматра свако људско биће млађе од 18 година. Особа која има између 14 и 16 година је млађи, а од 16. године до пунолетства (18 година) је старији малолетник.

Анализа штампе рађена је на узорку од укупно 854 текста, објављених у три дневне новине: *Блиц*, *Курир* и *Политика*.

	Фреквенце	Проценат
Блиц	341	39,9
Курир	174	20,4
Политика	339	39,7
Тотал	854	100

Табела 1: *Лист у коме је објављен шексти о деци*

	Фреквенце	Проценат
Јануар	115	13,5
Фебруар	73	8,5
Март	75	8,8
Април	56	6,6
Мај	61	7,1
Јун	41	4,8
Јул	46	5,4
Август	77	9,0
Септембар	66	7,7
Октобар	88	10,3
Новембар	71	8,3
Децембар	85	10,0
Тотал	854	100

Табела 2: *Месец у коме је објављен шексти*

Из Табеле 2 видимо да је највећи број текстова о деци у свим листовима објављен у јануару, чак 115. Затим број текстова са таквом тематиком опада до лета, када почиње постепено да се повећава до децембра. Може се закључити да је највећи број текстова о деци објављен у зимским месецима. Зашто је то тако? Објашњење пре свега лежи у чињеници да је јануар традиционално месец празника, пре свега Нове године, али и Божића, Светог Саве и других слава, кад се многи политичари, хуманитарне организације, осигуравајућа друштва или јавне личности 'сете' да деци однесу пригодне поклоне било да су то болнице или центри за незбринуту децу. Ту је и традиција обиласка породицишта, кад се првој рођеној беби у тој години, у неком граду, најчешће Београду, доносе поклони. То је уједно и повод и начин да се поклонима и акцијом 'пет до дванаест'

политичари боре против беле куге која је Србију неславно сврстала међу првих десет земаља у свету. Наравно, све те хуманитарне активности су медијски пропраћене. Ипак, овде не можемо да не приметимо да су се и поред таквих текстова у *Куриру* 'провукли' и текстови о деци жртвама породичног насиља и инцеста.

	Фреквенце	Проценат
Деца	233	27,3
Дечја аштита	112	13,1
Насиље над децом	211	24,7
Играчке	8	0,9
Убиства деце	50	5,9
Злоупотреба деце	10	1,2
Незбринута деца	65	7,6
Трговина децом	5	0,6
Дечје установе	93	10,9
Дечја игралишта	44	5,2
Дечја права	21	2,5
Усвајање деце	2	0,2
Тотал	854	100

Табела 3: Кључне речи и шеме

Из ове табеле (3) се види да се највећи број текстова односи на *насиље над децом* (24,7%), а затим следе *дечја заштити* (13,11%) и *дечје установе* (10,9%).

Графикон 1: Лист у коме је објављен шекст (кључне речи)

2. Насиље као тема предњачи у таблоидним новинама

Ако посматрамо који су типични текстови о деци у појединим листовима (Графикон 1) можемо приметити да су најчешћи текстови у *Полицији*: разни текстови и информације у вези са децом уопште, затим текстови који се тичу дечјих установа, па дечје заштите и насиље над децом, док су нешто мање заступљени текстови у вези са незбринутом децом.

Кад посматрамо *Курир*, видимо да је и овде „најпопуларнија“ тема свакако насиље, а у тој области предњачи и у односу на *Блиц* и *Полицију*, будући да има дупло мање објављених текстова о деци.

Што се тиче *Блица*, највећи број објављених текстова односи се на насиље, затим на текстове у вези са децом уопште, дечју заштиту, установе и незбринуту децу.

Кад посматрамо *Курир*, видимо да је и овде „најпопуларнија“ тема свакако насиље, а у тој области предњачи и у односу на *Блиц* и *Полицију*, будући да има дупло мање објављених текстова о деци. Такође су заступљени текстови у вези са децом уопште. Оно што је упадљиво је да осталих тема везаних за децу у *Куриру* готово и да нема. Број текстова о дечјој заштити, незбринутој деци, дечјим установама, игралиштима и правима деце је драстично мањи у *Куриру* него у осталим листовима.

У контексту насиље ван породице (табела 4) упадљиво велики број текстова се односи на сексуално злостављање, а занемарљив број чланака је о физичком злостављању или вршњачком насиљу.

	Фреквенце	Проценат
Не	730	85,5
Вршњачко насиље	2	0,2
Ван породице али није вршњачко	10	1,2
Сексуално злостављање	112	13,1
Тотал	854	100

Табела 4: Контексти у који се сјавља дете / насиље ван породице

	Фреквенце	Проценат
Не	741	86,8
Физичко злостављање	25	2,9
Инцест	73	8,5
Занемаривање	15	1,8
Тотал	854	100

Табела 5: Листи у коме је објављен текст / контексти у који се сјавља дете / насиље у породици

Графикон 2: Контекст у који се ставља дете (насиље ван породице)

Графикон 3: Контекст у који се ставља дете (насиље у породици по листовима)

И у самим овим категоријама се може видети разлика, па тако у контексту *насиље ван породице* (Табела 4) упадљиво велики број текстова се односи на сексуално злостављање, а занемарљив број чланака је о физичком злостављању или вршњачком насиљу.

Ако посматрамо само *насиље у породици* (Табела 5), упадљиво велики број чланака се односи на инцест, а занемарљив број текстова говори о физичком злостављању и занемаривању у породици.

3. Одређење појма насиље и његова (зло)употреба код писања о деци

Како се највећи број истраживаних текстова (гледајући генерално у све три новине) односи на насиље над децом (24,7 одсто) посветићемо мало пажње објашњењу и одређењу насиља и злостављања. Злостављање деце је феноменолошки разноврсна појава која производи многоструке негативне последице, јер се њом повређује психофизички развој деце (наношењем телесних или емоционалних повреда). (Арент, 2002)

Малолетничка популација је штампаним медијима постала 'захвална' потрошачка група. У томе лежи део разлога опседнутости ових медија темама о малолетницима и насиљем над њима, као и насиљем које они сами чине. Управо, те теме су најчешће подложне злоупотребама. Стога заслужују посебан осврт. Пре свега, с новинарског аспекта, који се због неадекватног и писања о тим темама, али и начином којим тим истим темама дају превелики простор и на тај начин промовишу насиље, правдањем да се то ради у име јавног интереса и са жељом да ти написи буду упозорење и опомена свима.

Да ли је заиста нужно објавити шокирајуће фотографије и идентитет жртве да би то било 'упозорење и опомена свима'? Ко може утврдити да се исти циљ није могао постићи и без таквих фотографија и без идентитета жртве. Тест професионалне одговорности повремено треба преиспитати и на себи ако се не може доћи до правог одговора на други начин, тако што новинар може искрено да одговори сам себи: да ли би то исто учинио да је реч о његовом детету или детету које му је блиско? (Радојковић, 2004)

Друго, у потрази за лаким и брзим објашњењем новинари се често ослањају на стереотипе и пречице у закључивању. Објављивање имена или других података који могу да укажу на идентитет малолетника, самоубица и других особа које треба заштитити најчешће 'пролази' код новинара који 'борбу за сваког читаоца' стављају испред људских судбина, породичних прилика и добробити малолетника. Новински ступци пуне су имена, презимена и адреса самоубица, малолетних деликвената, који су очајничким потезима привукли пажњу јавности, иако и они и њихове породице имају законско право на заштиту од оваквог експлоатисања. Тако се све слободније говори и пише о насиљу у породици, трговини децом, педофилији, инцесту и малолетничкој делинквенцији, а новинари све чешће објављују имена или друге податке који могу да укажу на идентитет особа, жртава, које треба заштитити и сакрити од јавности.

Утицај медија на формирање ставова код деце није нимало безначајан (Зграбљић-Ротар, 2005), заправо, медији су на трећем месту као извори учења насиља, одмах иза породице и друштвеног окружења. А деца су од најранијег узраста изложена деловању насиља у медијима. Негативни ефекти

медијског насиља су следећи: деца постају толерантнија према насиљу и оно им мање смета. Развијају погрешне ставове о насиљу и губе саосећање према онима који трпе насиље. Почињу да гледају на свет као насилан, плашећи се да ће се наћи у ситуацији да трпе насиље. Све више испољавају асоцијално и насилно понашање, страх и деструктивност (Андерсон, 2001: 108).

Насиље у породици се одувек дешавало, свуда у свету, али новинари насилницима не би требало да дају толико медијског простора. Понекад се чини да га више имају они него њихове жртве. Својим извештавањем дају им значај, а идентитет деце свесно или несвесно откривају. Није довољна заштита ако се малолетнику ставе иницијали, а поред тога се опише где и са ким живи, тако да могу да га идентификују у својој средини и тако заувек обележе.

Графикон 4: Контексти у који се ставља дете (насиље у породици по категоријама)

Под насиљем се генерално подразумева наношење штете другоме, а такво, негативно понашање може бити вербално и невербално, може се испојити у физичком повређивању, наношењу материјалне штете, или психолошком повређивању као што је застрашивање, срамоћење, социјална изолација и слично. Испољавајући се у веома разноврсним облицима и интензитетима, оно обично постане социјално видљиво тек када појединачни инциденти задобију медијску пажњу.

Насиље над децом, поред занемаривања и осујећења развојних потреба детета, као облика насиља над овом популацијом, може се у основи, с обзиром на своју садржину, класификовати као: физичко, психичко или сексуално насиље (Зиндовић-Вукадиновић, 1998: 123). Наравно увек морамо

имати у виду да се све наведене форме насиља према детету међусобно могу комбиновати. Најчешћи учиниоци сексуалног злостављања су чланови уже или шире породице, односно најближи познаници којима је омогућен контакт са дететом. На жалост, сексуално насиље над децом често остаје и неоткривено и некажњено, јер су деца углавном преплашене жртве, које мисле да морају да ћуте. У новинама, конкретно у Куриру, више простора се даје инцестима, који су пласирани са 'бомбасти' насловима, јер за њих представљају представљају 'већу сензацију' од осталих видова насиља.

Графикон 5: Контекст у који се ставља дете
(насиље у породици по категоријама)

Закључак

Дете је, дакле, у медијима Србије маргинализовано, једва видљиво. А кад се ипак види – слика је прилично невесела.

Могли бисмо да кажемо да преовлађујући модел представљања детета у нашим медијима изгледа овако: оно је ретко успешно или на-силно, али је често жртва насиља, а скоро никад аутономно и предузимљиво. У социо-културном контексту традиције, обичаја и културе, дете се приказује веома ретко, а најчешће има текстова или тв слика које дете представљају као угрожено биће и/или жртву различитих неповољних околности: сиромаштва, рата, катастрофа, болести, насиља у породици, експлоатације итд.

Утицај медија на формирање ставова код деце није нимало безначајан. Већ смо рекли да су медији на трећем месту као извори учења насиља,

одмах иза породице и друштвеног окружења. А деца су од најранијег узраста изложена деловању насиља у медијима. Негативни ефекти медијског насиља су следећи: деца постају толерантнија према насиљу и оно им мање смета. Развијају погрешне ставове о насиљу и губе саосећање према онима који трпе насиље. Почињу да гледају на свет као насилан, плашећи се да ће се наћи у ситуацији да трпе насиље. Све више испољавају асоцијално и насилно понашање, страх и деструктивност.

Основни задатак медија је да информишу масе. Због тога, они имају велику снагу и моћ да утичу на јавно мњење, па и да формирају мишљења људи о деци, али и схватања деце о себи и утолико је њихова одговорност већа.

Литература:

- [1] Anderson, D. R; Huston, A. C; Schmitt, K. L; Linebarger D. L. & Wright, J. C. (2001): „Early childhood television viewing and adolescent behavior”, *Mono-graphs of the Society for Research in Child Development*, Vol. 66, No. 1, 108–118.
- [2] Arent, H. (2002): *O nasilju*; Београд: Alexandria Press.
- [3] Atkinson, J. (1990): „Tabloid Journalism”, in Johnston, D.H. (ed.) *Encyclopedia of International Media and Communication*; Cambridge, Massachusetts: Academic Press Inc, 317-329.
- [4] Grebner, G. (1999): „The image of children in prime-time television: Casting and fate”; in von Feilitzen, C. & Carlson, U. (eds.) *Children and media: Image, education, participation*; UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, 77-78.
- [5] Кораћ, Н. и Врањешевић, Ј. (2001): *Невидљиво дете*; Београд: Центар за права детета.
- [6] Kunkel, D. & Smith, S. L. (1999): „The news media's picture of children in the United States”; in von Feilitzen, C. & Carlson, U. (eds.) *Children and media: Image, education, participation*; UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, 79 -86.
- [7] Milivojević, S. (2004): *Tabloidi*; Београд: Westminster Foundation for Democracy.
- [8] Radojković, M. (2004): *Kodeksi profesionalne etike u novinarstvu*; Београд: Centar za liberalno-demokratske studije
- [9] Zindović-Vukadinović, G. (1998): „Деца, медији и насилје”, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 30, str. 108-123.
- [10] Zgrabljić-Rotar, N. (2005): „Медијска писменост, медијски садржаји и медијски utjecaji”, *Retrieved*.

Associate Professor Nada Torlak, PhD
Faculty of Culture and Media
„John Naisbitt” University
Belgrade

FIGURE OF JUVENILES IN THE MEDIA – CHILDREN AS VICTIMS AND OBSERVERS OF VIOLENCE

Summary: *The paper representation of children in the media and the impact of mass media on the behavior of juveniles. This hot topic is gaining in importance and the fact that juvenile delinquency in our country is increasing. Be sure that the sad fact that influenced the economic crisis, growing poverty, the transition in society and state, but the main causes must be sought in the family. In the struggle for economic existence, parents have no time to take care of their children, so that education, as one of its core functions, left to the media, which again is an existential survival and race of sensations and negative circulation model offers education and a distorted image of moral values. Negative selection, most children are observers of violence in the media or write about them only when they become victims of violence.*

Keywords: *CHILDREN, MEDIA, VICTIMS, VIOLENCE, OBSERVERS.*